

ระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคาร เป็นระบบที่จำเป็นและมีความสำคัญอย่างมากต่อระบบการธนาคาร ซึ่งมีผลต่อระบบเศรษฐกิจโดยส่วนรวม พัฒนาการของระบบงานดังกล่าวได้เริ่มต้นขึ้นด้วยระบบที่ใช้บุคคลปฏิบัติ มีการกำหนดวิธีการ ระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อให้อำนวยความสะดวกให้การหักบัญชีระหว่างธนาคารดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ เช่น มีการกำหนดรอบ เวลาการหักบัญชี กำหนดขั้นตอนการดำเนินการหักบัญชีให้มีการตรวจนับจำนวนฉบับและจำนวนเงินของเช็คเรียกเก็บเงินก่อนที่จะมีการยอมรับยอดการหักบัญชีระหว่างธนาคาร คู่กรณี อุปกรณ์ที่ใช้ช่วยในการปฏิบัติงานดังกล่าวก็คือ เครื่องคำนวณเลข วิธีการดังกล่าวเป็นวิธีการที่สำนักหักบัญชีกรุงเทพมหานครใช้อยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากเมื่อกาลเวลาผ่านไป การขยายตัวทางเศรษฐกิจมีมากขึ้น ปริมาณเช็คเรียกเก็บเงินผ่านระบบมีมากขึ้นเป็นลำดับ ก่อให้เกิดปัญหาข้อจำกัดในการปฏิบัติงานตามระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยที่ช่วงเวลาสำหรับการดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ มีจำกัด แต่ปริมาณเช็คเพิ่มมากขึ้นเป็นวันละหนึ่งแสนกว่าฉบับ และยังมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในอนาคต ทำให้ระบบการหักบัญชีบุคคลปฏิบัติ ไม่สามารถรับภาระจัดดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ให้ทันเวลาได้ ทั้งนี้เพราะขั้นตอนการปฏิบัติงานมีมาก ต้องใช้เครื่องคำนวณเลขบวกลบยอดจำนวนเงินและนับจำนวนฉบับทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนมือรับ-ส่ง เช็คพนักงานต้องทำงานแข่งกับเวลา บางธนาคารยอดจำนวนเงินตามเช็คที่ธนาคารตนนำมาเรียกเก็บจากธนาคารอื่นยังติดอยู่ และไม่มีเวลาตรวจหาที่ติด แต่เพื่อให้ทันกำหนดเวลาการหักบัญชี ก็ต้องนำมาเรียกเก็บกันทั้งที่ติด ๆ ในขณะที่เดียว กันก็ต้องตรวจรับเช็คที่ธนาคารอื่นส่งมา เรียกเก็บจากธนาคาร เมื่อเจ้าหน้าที่ต้องพะวักพะวงทั้งสองด้าน สิ่งทำให้เกิดข้อผิดพลาดมาก และบ่อยครั้งในการหักบัญชี และเสริ้ผลล่าช้า เมื่อเป็นเช่นนี้การส่งเช็คที่ถูกเรียกเก็บกลับไปยังธนาคารผู้จ่ายเงินเพื่อหักบัญชีลูกค้าก็ล่าช้าด้วย ทำให้พนักงานที่ทำงานในตำแหน่งนี้ต้องอยู่ทำงานล่วงเวลา เป็นการสิ้นเปลืองเป็นอย่างมาก สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุผลักดันให้เกิดความพยายาม

ในการแก้ปัญหาดังกล่าว การแก้ปัญหาโดยการเพิ่มจำนวนพนักงานและเครื่องคำนวณเลข เป็น การแก้ไขปัญหาระยะสั้นเฉพาะหน้า เพราะเมื่อปริมาณเช็คเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็ย่อมจะถึงจุด ที่แม้จะเพิ่มจำนวนพนักงานมากขึ้นเท่าไร ก็ไม่สามารถจัดดำเนินการให้ทันเวลาได้ จำเป็นต้อง หันมาหาวิธีแก้ปัญหาในระยะยาว โดยอาศัยความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของ เครื่อง คอมพิวเตอร์ ซึ่งได้พัฒนาขึ้น จนมีเครื่องอ่านและแยกเช็ค มีระบบการพิมพ์ข้อมูลหมึกแม่เหล็ก ซึ่ง เครื่องคอมพิวเตอร์สามารถอ่านและรับข้อมูล เพื่อนำไปประมวลผลตามที่ต้องการได้ นั้นย่อม หมายความว่าพัฒนาระบบจากระบบเดิมมาสู่ระบบที่ใช้ เครื่องคอมพิวเตอร์ และหันมาใช้หลักการ ยอมรับยอดดุลการหักบัญชีทันทีโดยไม่จำเป็นต้องตรวจสอบยอดก่อน องค์ประกอบที่สำคัญในระบบ งานใหม่คือ ต้องมีการกำหนดระบบตัวเลขและเครื่องหมายพิเศษที่จะใช้พิมพ์บนแถบรหัส ระบบ ที่เป็นที่ยอมรับโดยแพร่หลายคือ ระบบการพิมพ์ข้อมูลหมึกแม่เหล็ก MICR นอกจากนั้นจะต้อง มีการกำหนดมาตรฐานขนาดของเช็ค กระดาษที่ใช้ในการพิมพ์เช็ค และมาตรฐานการพิมพ์ แถบรหัส เพื่อให้เหมือนกันทั้งระบบ วิธีดำเนินการคือจัดให้มีการพิมพ์รหัสข้อมูลที่จำเป็นด้วยหมึก แม่เหล็กบนเช็ค นำเช็คที่พิมพ์รหัสแล้วผ่านเข้าเครื่องอ่านและแยกเช็ค ซึ่งจะทำการอ่านและ แยกเช็คเป็นแต่ละธนาคารเจ้าของเช็ค พร้อมกับเก็บข้อมูลเข้าเครื่องคอมพิวเตอร์ ทำการ ประมวลผลการหักบัญชี บันทึกข้อมูลลงในเทปแม่เหล็กหรือจานแม่เหล็กเก็บข้อมูล และพิมพ์รายงาน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตามต้องการ

ระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคารโดยใช้คอมพิวเตอร์ดังกล่าว แบ่งวิธีการออกได้ เป็น 2 ระบบคือ ระบบรวมดำเนินการ ณ ศูนย์หักบัญชีและระบบกระจายการดำเนินการสู่ ธนาคารสมาชิก ทั้ง 2 ระบบมีวิธีดำเนินการคล้ายกัน ต่างกันแต่เพียงระบบรวมดำเนินการ ณ ศูนย์หักบัญชี เช็คเรียกเก็บเงินผ่านระบบทั้งหมด จะต้องส่งมายังศูนย์หักบัญชีเพื่อดำเนินการ อ่านและแยกตราสาร ประมวลผลการหักบัญชีโดย เครื่องคอมพิวเตอร์ ส่วนระบบกระจาย การดำเนินการสู่ธนาคารสมาชิกนั้น ขั้นตอนการอ่านและแยกเช็ค ประมวลผลสรุปยอดข้อมูล การส่งเช็คเข้าเรียกเก็บแต่ละธนาคารรับผิดชอบดำเนินการเอง เช็คเรียกเก็บเงินไม่จำเป็นต้องส่งมาแลกเปลี่ยนกันที่ศูนย์หักบัญชี สามารถแลกเปลี่ยนกันเองตามความสะดวกของธนาคาร คู่กรณี แต่จะต้องส่งยอดดุลการหักบัญชีของธนาคารตนมายังศูนย์หักบัญชี เพื่อทำงบบัญชียอดการ

หักบัญชี และสรุปผลยอดดุลคู่ทริชอง การหักบัญชี วิธีการของทั้ง 2 ระบบ ต่างมีข้อดีข้อเสีย มีความเหมาะสมสำหรับการเลือกใช้ต่างกันในแต่ละสภาวการณ์ การพิจารณาเลือกระบบที่เหมาะสมเพื่อใช้กับกรณีของสำนักหักบัญชีกรุงเทพมหานคร จำเป็นต้องพิจารณาด้วยความระมัดระวัง ต้องศึกษาข้อมูลให้เพียงพอ และศึกษาถึงกรณีตัวอย่างของประเทศต่าง ๆ ที่ได้ตกลงเลือกใช้แต่ละระบบ ซึ่งแต่ละประเทศต่างมีเหตุผลเบื้องหลังสนับสนุนการเลือกต่างกัน

จากข้อพิจารณาต่าง ๆ ในการเลือกระบบ แสดงผลให้เห็นว่า สำหรับกรณีของสำนักหักบัญชีกรุงเทพมหานคร ซึ่งอยู่ในระยะเริ่มต้นพัฒนาเข้าสู่ระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคารโดยใช้คอมพิวเตอร์ จำนวนธนาคารสมาชิกในระบบมีไม่มากนัก คือ 33 ธนาคาร ปริมาณเช็คผ่านระบบมีประมาณวันละหนึ่งแสนกว่าฉบับ ประกอบกับยังไม่มีสิ่งที่ทำให้เชื่อว่าจะมีความพร้อมทางพื้นฐานด้านอื่น ๆ ดีพอ ทำให้เห็นว่าการเลือกใช้ระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคารโดยใช้คอมพิวเตอร์แบบรวมดำเนินการ ณ ศูนย์หักบัญชี น่าจะเป็นทางเลือกที่เหมาะสมกว่า ส่วนในเรื่องรูปแบบของการจัดตั้งนั้น เมื่อพิจารณาถึงเหตุผลความน่าจะเป็นแล้ว จะเห็นว่าการพัฒนาระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคาร เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ธนาคารสมาชิก และระบบเศรษฐกิจโดยส่วนรวม สิ่งควรที่ทุกฝ่ายโดยเฉพาะธนาคารสมาชิกทุกธนาคาร ควรให้ความร่วมมือลงทุนร่วมกัน จัดตั้งศูนย์หักบัญชีขึ้นในรูปนิติบุคคล ดำเนินการโดยอิสระ ภายใต้การกำกับควบคุมของธนาคารกลาง

อย่างไรก็ดี หากได้มีการเลือกระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคารโดยใช้คอมพิวเตอร์แบบรวมดำเนินการ ณ ศูนย์หักบัญชีแล้ว แนวทางหนึ่งที่สามารถทำได้ เพื่อลดภาระหน้าที่ยานของศูนย์หักบัญชีคือ อาจพิจารณาอนุญาตให้ธนาคารสมาชิกซึ่งมีปริมาณเช็คเรียกเก็บเงินผ่านระบบเป็นจำนวนมาก สามารถดำเนินการเกี่ยวกับตัวเช็ค พร้อมับประมวลผลข้อมูลเช็คเรียกเก็บเงินของตนเอง โดยส่งข้อมูลการประมวลผลดังกล่าวในรูปแบบแม่เหล็ก หรือจานแม่เหล็ก ไปยังศูนย์หักบัญชี เพื่อรวมคำนวณสรุปยอดดุลคู่ทริชอง การหักบัญชีในแต่ละรอบ ก็น่าจะได้ เพราะเชื่อว่าธนาคารสมาชิกที่มีปริมาณเช็คมากเหล่านั้น ก็ย่อมมีการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการดำเนินการลักษณะดังกล่าวเป็นการภายในอยู่แล้ว

ขั้นตอนในการดำเนินการเพื่อพัฒนาไปสู่ระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคารโดยใช้คอมพิวเตอร์

1. ทำการแนะนำเผยแพร่ความรู้ เกี่ยวกับการหักบัญชีระหว่างธนาคารโดยใช้คอมพิวเตอร์ให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป
2. กำหนดมาตรฐานลักษณะและขนาดของเช็ค คุณสมบัติของกระดาษที่ใช้พิมพ์เช็ค มาตรฐานการพิมพ์แถบรหัสข้อมูลหมึกแม่เหล็กบนเช็ค และกำหนดเวลาให้ธนาคารสมาชิก เริ่มต้นใช้
3. ดำเนินการออกแบบและจัดเตรียมสถานที่ ระบบปรับอากาศและไฟฟ้า ซึ่งจะใช้สำหรับการปฏิบัติงานตามระบบใหม่
4. กำหนดรายละเอียดทางเทคนิคของ เครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่ต้องใช้ ตลอดจนดำเนินการจัดหา เครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ดังกล่าวให้ครบถ้วน
5. จัดหาเจ้าหน้าที่เพื่อปฏิบัติหน้าที่ให้สอดคล้องกับวิธีการปฏิบัติงาน
6. อบรมและฝึกหัดเจ้าหน้าที่ซึ่งจะปฏิบัติงานให้เกิดความรู้และความชำนาญในการปฏิบัติงานตามระบบใหม่
7. ดำเนินการศึกษาระบบงาน วิธีการและขั้นตอนการปฏิบัติงาน เพื่อออกแบบระบบงานขึ้นละเอียดและจัดเตรียมโปรแกรมคำสั่ง ซึ่งจะใช้ในการควบคุมเครื่องอ่านและแยกเช็ค เครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ต่างๆ ตลอดจนการออกรายงานต่างๆ ตามระบบใหม่
8. กำหนดเวลาและขั้นตอนในการเปลี่ยนแปลงระบบการหักบัญชีในปัจจุบันมาเป็นการหักบัญชีในระบบใหม่โดยใช้คอมพิวเตอร์ เพื่อให้ธนาคารต่างๆ ได้มีเวลาเตรียมการและฝึกหัดเจ้าหน้าที่ของตนเพื่อรับกับระบบงานใหม่
9. จัดให้มีการติดตั้งและทดสอบ เครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ต่างๆ เพื่อให้แน่ใจว่าสามารถปฏิบัติงานตามระบบงานใหม่ที่ตั้งไว้ได้
10. จัดให้มีระบบงานสำรองซึ่งสามารถใช้งานได้ทันที ในกรณีที่เครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ เกิดขัดข้องหรือไฟฟ้าดับไม่สามารถปฏิบัติงานได้
11. จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาแก้ไขปรับปรุงระเบียบข้อบังคับต่างๆ ของสำนักหักบัญชีให้เหมาะสมต่อสถานะ โครงสร้างและวิธีการปฏิบัติงานของระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคารโดยใช้คอมพิวเตอร์
12. จัดให้มีการทำเอกสารคู่มือการปฏิบัติงาน ระเบียบข้อบังคับของสำนักหักบัญชี

ตลอดจน เอกสารอื่นๆ ที่จำเป็นในการส่งเสริมให้ระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคารโดยใช้คอมพิวเตอร์สำเร็จตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

13. ทดลองใช้คอมพิวเตอร์ดำเนินการหักบัญชีตามระบบใหม่ควบคู่ไปกับระบบปัจจุบัน เพื่อทดสอบจนแน่ใจว่าระบบใหม่สามารถปฏิบัติงานได้โดยไม่มีปัญหา

14. เริ่มดำเนินการหักบัญชีระหว่างธนาคารโดยใช้คอมพิวเตอร์ตามระบบใหม่โดย
ลำพัง

โดยเหตุที่สำนักหักบัญชี กรุงเทพมหานคร กำลังประสบปัญหาการปฏิบัติงานอย่างมาก และเพิ่มขึ้นทุกวัน ลำพังที่ระบบงานในปัจจุบันจะต้องได้รับการพัฒนาอย่างรีบด่วนและจริงจัง การพัฒนาระบบงานดังกล่าวย่อมต้องประสบกับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ เป็นธรรมดา และการที่จะผ่านพ้นปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้ก็ด้วยความร่วมมือของทุกฝ่ายใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ในการแก้ปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรคเหล่านั้น ผลจากการพัฒนาดังกล่าวจะเอื้ออำนวยให้เกิดประโยชน์ต่าง ๆ คือ สามารถลดขั้นตอนการปฏิบัติงานโดยพนักงานลงได้มาก ตัดปัญหาเรื่องพนักงานต้องทำงานแข่งกับเวลา ลดข้อผิดพลาดให้น้อยลง สามารถทราบผลการหักบัญชีได้รวดเร็วขึ้น ช่วยแก้ปัญหายุ่งยากในการปฏิบัติงานของทั้งธนาคารสมาชิกและของสำนักหักบัญชีเอง ระบบงานใหม่สามารถรับกับปริมาณงานที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคตได้ เป็นการแก้ปัญหาในระยะยาว นอกจากนี้ ยังมีผลให้การใช้จ่ายให้มีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้น การหมุนเวียนของกระแสเงินตราจะคล่องตัวขึ้น และเป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย